*folklor/edebiyat - folklore&literature,* 2023; 29(2)-114. Sayı/Issue -İlkbahar/Spring
DOI: 10.22559/folklor.2429

*Araştırma makalesi/Research article*

# Disiplinler ve Post-Disipliner Tarihçeler: Kuram, Çeviri ve Kültürlerötesilik

## Disciplines and Post-Disciplinary Histories: Theory, Translation, and Transculturality

**Hande Birkalan-Gedik***

**Öz**

Bu makalede, disipliner tarihlerin oluşturulmasında "gezgin kuram"ın (*traveling theory*) rolünü ele alıyorum. En basit ifadeyle, "gezgin kuram," "bir kuramın gerçek hayattaki özgün ifade anından koparılarak daha sonraki bir zaman ve mekâna uygulanması" olarak tanımlanabilir (Said, 1983: 226). Makale bu varsayıma eleştirel yaklaşarak, kuramların disipliner arasındaki dolaşımlarının disipliner tarihlerin oluşturulmasındaki rolüne odaklanıyor. İlkin çeviri metinlerle ilgili atlanan konuların önemini ve bunların kültürlerötesilik kavramının gelişimindeki etkilerini post-disipliner tarihçeler bağlamında ele alıyorum. Ayrıca, disipliner tarihçiler için faydalı analizler sağlayabilecek olan yeni bakış açıları, örneğin kuramların birden fazla rota izlemeleri, gecikmeleri ya da bir başka kültürde veya disiplindeki alımlama biçimlerinin de önemini vurguluyorum. Said'in aksine, çoğul olarak kullan-

Geliş tarihi (Received): 2-01-2023 – Kabul tarihi (Accepted): 7-04-2023

* Prof. Dr., Research Fellow. Johann Wolfgang-Goethe-Universität. Inst. f. Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie. Frankfurt am Main. birkalan-gedik@em.uni.frankfurt.de. ORCID ID 0000-0003-2854-3130



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

dığım "gezgin kuramlar" bizi dil ve bilgi arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye ve bilginin çeviri yoluyla nasıl yaratıldığını ve dönüştürüldüğünü anlamaya yöneltmektedir. Çevirinin, gezgin kuramcıların ve kavramların, farklı diller ve disiplinler arasındaki ve kültürlerötesi bağlamlardaki yörüngeleri atlanamaz. Metinler dinamik çeviri süreçlerine girdikçe ortaya çıkan gecikmeler, reddetmeler ya da sahiplenmeler disiplinlerin içsel dinamikleri kadar disiplinlerarası koşullar tarafından da belirlenir. Böylelikle, bir kuramın "seyahati" hem farklı aktörler, coğrafyalar ve zamanlar arasında iletişim alanları yaratır, hem de kuram bu aktörler tarafından yaratılmış olur. Disipliner bilgi, kelimelerin, fikirlerin, kavramların, kuramların ve kuramcıların hareketiyle gelişir. Halkbilimciler, özellikle alanda kültür çevirmenleri olarak çalışırken, yayınlarında bilgiyi metinselleştirirken ya da çalışmalarını konferanslarda sunarken, fikirlerin, kuramların ve kavramların dolaşımını sağlarlar. "Gezgin kuramlar" farklı perspektiflerin sınırları nasıl aşabildiğini ve akışkan disipliner bağlamlara nasıl uyarlanabildiğini anlamamıza ve post-disipliner tarihçeler yazabilmemize olanak tanıyan önemli bir araç olarak karşımıza çıkar.

**Anahtar sözcükler:** *"gezgin kuram"*, *post-disipliner disiplin tarihçeleri*, *halkbilim tarihi*, *ABD'de halkbilimi ve halkbilimciler*, *Türkiye'de halkbilim ve halkbilimciler*

## Extended summary

This article addresses the role of "traveling theory" in the making of disciplinary histories by departing *from* and critically reflecting *on* the concept. In simple terms, Said defines "traveling theory" as "a theory divorced from its original real-life moment of articulation and applied to a later time and place" (1983, 226). Although Said revisited his earlier formulations and emphasized the crucial role context plays in "traveling theory," both in its origins and in its adaptations and modifications at different destinations (Said 1994), certain aspects of his arguments remained open. Among other issues, Said was criticized for not adequately considering the central role of translation in facilitating or thwarting the theory's travels.

I take this important concern as one of the anchor points of this article and highlight some of the evaded issues about translated texts in traveling theories and their impact on transculturation. Rather than sticking to the singularity of the original term "traveling theory," I employ the term in the plural strategically and emphasize that theories can take multiple routes. As such, I evoke the images of assemblage (or *agencement*, in French)—a concept that frames social complexity through fluidity, exchangeability, and connectivity; and rhizome—a concept in post-structuralist theory, that refers to non-linear roots and networks. Taken together these images as theoretical models can prove useful for disciplinary historians, as ideas and concepts, taken up by different disciplines, can be mutated, and eventually become something completely different.

First, by tackling issues of translation and considering delays, omissions, rejections, and appropriations of theories, I underline that texts enter dynamic translation processes. Travel itself generates contact (and often, conflict) zones



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

between different actors, geographies, and histories—a mediated transference between "source" and "host" languages and subversions of such delineations. Thus, the process of translation becomes a creative act in itself, one that produces new meanings and insights. It challenges us to rethink the relationship between language and knowledge, and to consider how knowledge is created and transformed through translation.

Second, I consider the role of theory in disciplining fields, in particular, in "disciplining folkloristics." I analyze certain key texts, theories, and theorists in folklore. In the face of recent discussions on "critical folkloristics," (Otero ve M. Rivera 2021), I suggest that writing disciplinary histories against the backdrop of recent global developments, such as Black Lives Matter, COVID-19 protests, and other post-colonial reading human reactions to social realities, is both possible and necessary. I also underline that mistakenly construed boundaries between academic and public folklore need to be rethought and reworked. Instead, I propose an integrated, activism-oriented, post-disciplinary traveling theories, from which folklore studies will greatly benefit.

Last, I take transculturation as an effective tool to understand theory's role in post-disciplinary histories. Transculturation is a term owed to Cuban anthropologist Fernando Ortiz (1940), who questioned the common view that cultural encounters work only in one way. Instead, he suggests that they are reciprocal processes in which some cultural characteristics may be lost, while new elements emerge. Thus, Ortiz referred to this process as "transculturation." This concept has been widely applied to the study of colonial encounters and has proved very productive in de-colonizing effects and has been applied critically in different contexts (Pratt 1992; Welz 2009), such as the related term "creolization" (Hannerz 1989). According Roger Abrahams, who defined creolization through a reflexive look from the margins, is the linguistic and social process by which different peoples came together under the harsh regime of export-oriented plantation agriculture" (Abrahams, 2005: 222).

Disciplinary knowledge blossoms through the movement of words, ideas, concepts, theories, and theorists. This holds true for folklore. Folklorists, especially when working as translators of culture in the field, textualizing knowledge in their publications, and presenting their work at conferences, make ideas, theories, and concepts travel. And yet, while in recent years, folklorists have debated the relationship of theory to disciplinary formation and presented various viewpoints, the idea of "traveling theory," a point that might be seen as obvious, has not been addressed at large. Previously, discussions centered around folklore's theoretical stance and introduced perspectives ranging from "anti-theory" (Haring 2016, 2008) to "humble theory" (Noyes, 2016, 2008). Here, I am referring to the notable collection, the special issue of the *Journal of Folklore Research* (2008), whereby several scholars investigated the reasons why there is no general theoretical model in American folklore studies, while other disciplines, such as literature and anthropology, possess excellent theories. Going beyond what kind of theory folklore studies have, I explore the travels of theories across unexplored planes in



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

a *terra* incognita—in an unmapped geography in folklore and beyond. Given the transnational nature of folklore studies today, it is imperative to recognize that a lively, yet under-debated theoretical plane exists.

With a critical stance, I demonstrate the relevance of translation, traveling theorists, and traveling concepts to "traveling theory" in trans-cultural and trans-historical circumstances across languages and disciplinary traditions. The engagement with Edward Said is also a fitting way to mark the fortieth anniversary of his "Traveling Theory" (1983). This approach allows us to understand how different perspectives, ideas, and theories can travel across cultural and linguistic boundaries and how they can be adapted to various contexts. Finally, I emphasize the need to engage with multiple sources in order to gain a deeper understanding of any given idea or concept.

**Keywords**: *traveling theory*, *post-disciplinary histories*, *history of folklore*, *folklore and folklorists in the USA*, *folklore and folklorists in Turkey*

**Giriş**

Bu makale, disipliner tarihlerin oluşturulmasında "gezgin kuram"ın (*traveling theory*) rolünü ele almaktadır. En basit ifadeyle, "gezgin kuram," "bir kuramın gerçek hayattaki özgün ifade anından koparılarak daha sonraki bir zaman ve mekâna uygulanması" olarak tanımlanabilir (Said, 1983: 226). Edward Said, "Traveling Theory" (1983) ve "Traveling Theory Reconsidered" (1994) adlı çalışmalarında, bir kuramın bir bağlamdan diğerine geçtiğinde değiştiğini ve değişen ortamlara, kullanıcılara ve pratiklere bağlı olarak zaman ve mekân içinde dönüştüğünü ileri sürmüştür. Said'in ilk makalesi "Traveling Theory" iki önemli kuramcının çalışmalarını ele alır: ilki György Lukacs'ın başyapıtı *Geschichte und Klassenbewußtsein: Studien über marxistische Dialektik* (1923) adlı eserinin dördüncü bölümünde ele aldığı "şeyleşme kuramı"nın[1] anlamsal dönüşümleri ve bunun kültürel çevirileri (Said, 1994: 251); ikincisi, Michel Foucault'nun "iktidar kavramı."[2] Bu noktada Said (1983: 243-244) Foucault'nun sadece *Surveillance et punir: Naissance de la prison* (1977) adlı eserine odaklanacağını belirtir.

Her ne kadar Said daha sonra kuramsal formülasyonlarını yeniden değerlendirmiş ve bağlamın "gezgin kuram"ın hem kökeninde hem de farklı varış noktalarındaki uyarlamalarında ve değişikliklerinde oynadığı hayati rolü vurgulamış olsa da (Said, 1994), argümanlarının bazı yönleri açık kalmıştır. Said özellikle çevirinin kuramın seyahatlerini kolaylaştırma ya da engellemedeki merkezi rolünü yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir. Ben bu makalede, bu önemli kaygıyı bir nirengi noktası olarak ele alarak, "gezgin kuram"ı öncelikle çeviri metinler bağlamında tartışmak ve bu metinlerin kültürlerötesilik kavramı çerçevesinde atlanan bazı yönlerini vurgulamak istiyorum. Çalışmamda temel olarak disipliner tarihçelere odaklanıyorum ve post-disiplinler tarih yazımında çevirinin rolünün ele alması gerektiğini ileri sürüyorum. Metinler dinamik çeviri süreçlerine girdikçe oluşan gecikmeler, atlamalar, reddetmeler ya da benimsemeler, içsel disiplinler dinamikler kadar disiplinlerarası dinamikleri etkilemekte ve bunlardan etkilenmektedir. Bir kuramın seyahati hem farklı aktörler, coğrafyalar ve tarihler arasında iletişim alanları yaratır, hem de kuram bu aktörler tarafından yaratılır. Aynı zamanda



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

"kaynak" ve "ev sahibi" diller arasında dolayımlı bir aktarım bazı tanımlamaları altüst edebilir. Kurama ait bir başka yönerge ise çeviri ve uyarlamadaki gecikmeleri, ihmalleri ve alımlamaları içerebilir. Çevirideki gecikmeler, bir kuramın ortaya atıldığı ya da başka bir dile çevrilip benimsendiği ya da popülerleşerek yayıldığı zaman arasındaki boşluklar bakımından tartıştırılabilir. Çevirilerdeki atlamalar çevirmenlerin bilinçli kararları olarak görülebilirken, gerçeklerin es geçilmesi daha farklı yorumları beraberinde getirir. Ayrıca—ve belki de en önemlisi—bazı kuramlar seyahat edebilirken, bazıları *edemez* ya da *etmez*. Çevirinin potansiyel tuzakları olabilir, bu da bizi çevirinin sınırlarının önemini ve "çevrilemezliğin" dolayısıyla "seyahat edilemezliğin" üretici doğasını araştırmaya sevk edecektir. Bu konu, çeviriyi analitik bir kategori olarak kullanan ve "çevrilebilir" ve "çevrilemez" metinler (Bachmann-Medick, 2012) ve "öznellikler" (Chakrabarty, 2012) konularını araştıran çeviribilimciler ve antropologlar tarafından incelenmiştir. Burada vurgu, çeviri konusundan uyarlama ve alımlamanın disipliner ve siyasi bağlamlarına, ya da Said'in terimiyle "kabul koşulları"na kadar uzanmaktadır.

Said "traveling theory"i tekil olarak kullanırken, ben bu terimin özgün kullanımındaki tekilliğine bağlı kalmak yerine, kuramların birden fazla rotalara ve yönlere gidebileceğinin altını çizmek adına bu terimi çoğul olarak kullanıyorum. Bu kullanım, bir anlamda sosyal karmaşıklığı akışkanlık, değişebilirlik ve bağlantıları aracılığıyla çerçeveleyen "*assemblage*" (veya Fransızca *agencement*) veya yaratıcı analizler sağlayabilen "rizom" fikirlerini de çağrıştırıyor.[3]

Kültürlerarasılık (*transculturation*) kavramı edebiyat araştırmaları başta olmak üzere antropoloji ve halkbilim odaklı analizler için oldukça ilginç açılımlar sunmuştur. Grupların birbirleriyle etkileşimi sonucu oluşan yeni melez kültürler ve kültürel karşılaşmalara işaret eden bu kavramın ortaya çıkışı, kültürel karşılaşmaların tek yönlü geliştiği yönündeki yaygın görüşü sorgulayan Kübalı antropolog Fernando Ortiz'e (1940) götürülebilir. Ortiz yeni kültürel unsurlar ortaya çıkarken bazı kültürel özelliklerin kaybolabildiğini ve bunların karşılıklı süreçler içinde geliştiğini öne sürmüş ve bu süreci "*transculturation*" olarak tanımlamıştır. Bu kavram, özellikle antropolojide post-sömürgeci etkileşimlerin incelenmesinde yaygın olarak kullanılmıştır (Hannerz 1987). "Kültürlerarasılık" terimi farklı bağlamlarda da eleştirel bir şekilde uygulanmıştır (Pratt 1992; Welz 2009). Konuyla ilgili bir başka terim olan "kreolizasyon"u Roger Abrahams oldukça eleştirel bir perspektiften tanımlar. Abrahams'a göre kreolizasyon, "farklı halkların ihracata yönelik plantasyon tarımının sert rejimi altında bir araya geldiği dilsel ve sosyal süreci göstermektedir" (2005: 222). Buradaki tanımın eleştirel "marjinler"den geldiğine dikkat edelim.

"Düşünmek", "gözlemlemek" ve "spekülasyon yapmak" anlamlarına gelen Yunanca *theoreein* fiiliyle uyumlu olarak, "gezgin kuram"ın çeşitli mekânlarda ve zamanlarda rotalarının keşfedilebilir olduğu varsayımından yola çıkıyorum. Disipliner bilgi, kelimelerin, fikirlerin, kavramların, kuramların ve kuramcıların hareketiyle gelişir. Bu durum halkbilimi için de geçerlidir. Halkbilimciler, özellikle sahada kültür çevirmenleri olarak çalışırken, yayınları metinlerde bilgiyi metinselleştirirken, ya da çalışmalarını konferanslarda sunarken, fikirlerin, kuramların ve kavramların seyahat etmesini sağlarlar.

Fakat halkbilimciler son yıllarda halkbilim kuramlarının disipliner oluşumla ilişkisini çeşitli bakış açıları etrafında sunmuş olsalar da "gezgin kuram" fikrini açıkça ve geniş çapta ele almamışlardır. Halkbilim çalışmalarının önemli merkezlerinden ve "gezgin kuram"ın



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

hem üretildiği hem de başka kuramlarla karşılaştığı bir nokta olan ABD'de özellikle son zamanlarda gelişen "kuram" odaklı tartışmalar "kuram karşıtlığı"ndan (Haring, 2016, 2008) "mütevazı kuram"a (Noyes, 2016, 2008) kadar uzanmaktadır. Burada, *Journal of Folklore Research*'ün (2008) yaygın bir etki yaratan özel sayısından söz ediyorum. Bu sayıda yer alan halkbilimciler, edebiyat ve antropoloji gibi diğer disiplinlerin mükemmel kuramları varken Amerikan halkbilimi çalışmalarında neden genel bir kuramsal model olmadığını sorgulamışlardır. Halkbilim çalışmalarında "'büyük kuram' var mıdır?" ya da "halkbilim çalışmalarında ne tür bir kuramdan söz edilebilir?" sorularının ötesine geçmek, günümüzde halkbilimi çalışmalarının ulusötesi doğası göz önüne alındığında önemli açılımlar sağlayacaktır. Disiplinimizde çok çeşitli kuramsal yönelimler bulunmaktadır, ancak bu kuramların yeterince tartışılmadığını da kabul etmek gerekir.

Halkbilim kuramların bugünkü durumunu daha iyi anlayabilmek için, "gezgin kuram" perspektifinin gelecekteki halkbilimi çalışmalarına nasıl uygulanabileceğini düşünmek önemli gözüküyor. Bu noktada, farklı bir bakış açısı sunacak olan ve ABD'de son dönemde artan bir ilgi ile tartışılan "eleştirel halkbilim" (*critical folkloristics*) (Otero ve Martinez Rivera, 2021) alanındaki bazı kuramsal tartışmaları değerlendireceğim. Yeni milenyumun son on yılını, artan sağ popülizm, yeni-ırkçılık, neoliberalizme eklemlenen kökten dincilik, COVID-19'un baskılayıcı sosyo-ekonomik etkileri ve kamusal alanı büyük ölçüde baskılayan kıyamet anlatıları, savaşların hükümetler tarafından global kontrol mekanizmaları olarak kullanımı, artan yoksulluk, toplumsal cinsiyet karşıtlığı, sosyal eşitsizlik ve sahte haberlerin ortaya çıkışı gibi önemli sosyal ve siyasi gelişmelerle tanımlamak yanlış olmayacaktır. Fakat aynı zamanda, disiplinlerde gelişen post-sömürgeci düşünce—küresel ölçekte önemli Black Lives Matter hareketinin dünyaya gösterdiği gibi—bu yıkıcı etkilere karşı koymaya çalışmış ve farklı renklerdeki insanların hegemonik yönetişimlerden etkilenen bedensel yaşamlarının temsillerine odaklı tartışmaları yaygınlaştırmıştır. Esasen bu konular, halkbilimcilerin uzun zamandır önem verdiği güç, ayrıcalık ve hikâye anlatımı meselelerinin merkezinde yer almaktadır. Bu konuların şu anda halkbilim kuramlarıyla nasıl ilişkilendirebileceğimizi sorabilecek okur için, ABD'deki folklor çalışmalarındaki bazı temel tartışmalara göz atmak verimli olacağı kanaatindeyim. Bunu akılda tutarak, Margaret Mills (2020) ve Charles Briggs (2021b) tarafından yayınlanan iki çalışmayı kısaca ele almak istiyorum. *Journal of American Folklore*'un özel sayısına yazdığı giriş yazısında Margaret Mills, halkbilimcilere şöyle seslenmektedir:

> "… Kamu politikalarımızda, kamusal söylemlerimizde ve sosyal medyada ırkçılığa, ya-bancı düşmanlığına ve mağdur suçlamasına doğru sert bir dönüş, kamusal alanlarda yeni bir alarm çağrısı olarak duyuldu. Disiplinimiz açısından bu durum hem kamusal hem de akademik halkbilimcileri bir kez daha eleştirel uygulamaları değerlendirmeye yöneltiyor." (Mills, 2020: 384, kendi çevirim)

Mills bu sözleriyle yeni tür eleştiri çağrısında bulunarak halkbilimciler için çok önemli bir soru sorar: *Kendi mesleğimizin ötesinde, kamusal ve profesyonel kitleleri bu eleştiriye nasıl daha etkili bir şekilde dahil edebiliriz?* (Mills, 2020: 384, kendi çevirim, vurgular özgün metinde).



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

Öte yanda Charles Briggs *Unlearning: Theoretical boundary crossing as interdisciplinary strategy* (2021b) adlı çalışmasının çeşitli bölümlerinde bize disipliner ve kuramsal sınırları aşmak için çeşitli stratejiler önermektedir. Halkbilimi çalışmalarının tarihini incelediği giriş bölümünün yanı sıra, "Disciplining folkloristics" adlı bölümde Briggs halkbilimcilerin halkbilimini belirgin ve otoriter sınırlarla tanımlamalarının halkbilimin disiplin edilmesini sağlamış olsa da, bölümselleştirmenin günümüzde artık etkisini yitirdiğinin altını çizer. Çünkü bur durum halkbilimi diğer disiplinlerden gerçekten de verimsiz bir şekilde ayırmaktadır (Briggs, 2021: 53-65).

Mills'in ve Briggs'in bu düşündürücü argümanları ışığında, "gezin kuram"ı farklı bir açıdan düşünebilir miyiz? Yeni, eleştirel halkbilim çalışmalarında ve halkbilim kuramlarının halkbilimden diğer disiplinlere seyahat etmesi söz konusu olabilir mi? Bu çalışmaları dikkatle okuduğumda, cevap evet olarak beliriyor ve bu perspektiflerin halkbilimde kuramın gelecekteki yörüngeleri için değerli tartışmalar üreteceğini düşünüyorum. Bu da post-disipliner disiplin tarihleri yazmak için düşünülebilmesi kesinlikle gerekli bir model yaratacaktır.

**Çeviri olarak gezgin kuramlar: 1960'lardan 1970'lere çeviri halkbilimi kuramları**

Her ne kadar çevirilerin halkbilim tarihindeki etkisi çok belirgin olarak ele alınmamış olsa da (örneğin, Propp, 1928, 1957; Azadovskij, 1926, 1974), çeviri halkbilim kuramlarının gelişiminde ve yayılımında merkezi bir rol oynamıştır. Bu büyüleyici derecede karmaşık ve bir o kadar da az çalışılmış bu alan pek çok farklı açıdan değerlendirilebilir. Örneğin Alman halkbilimci Klaus Roth, dillerarası ve kültürlerötesi iletişime odaklanarak ve halk masalları, efsaneler ve mitler gibi folklor türlerinin çeviri süreçlerini ele aldığı çalışmasında (Roth 1998) "folklor" metinlerinin sosyal işlevselliğini, "folklor" çevirilerinin edebi çevirilerden nasıl farklılaştığını ve metinleri çevirilerini ne tür çevirmenlerin üstlendiğini düşünerek bazı sorular sormuştur: "Çevirmenler tüccar, denizci, asker ya da işportacı mıydı? Ya da çevirmenler daha ziyade ozanlar, kâtipler, öğretmenler, bakanlar veya şairler miydi?" (Roth 1998: 243). Ruth bu sorularla çevirmenlerin sınıfının, sosyal çevrelerinin ve hem çevirmenlerin ve izleyicilerin konuştukları dillerin önemini vurgulamak istemiştir.

Bu sorular çevirinin farklı yönleri üzerine sorulabilecek meşru sorular olsa da ben daha farklı bir yol izleyerek 1960'lardan 1970'lere uzanan süreçte çeviri metinlerin öneminin altını çizmek ve bunların ABD'deki folklor çalışmalarındaki yeni yönelimlere olan etkisini aydınlatmak istiyorum. 1960'lar ABD'deki halkbilim çalışmalarında çeviri metinlerin etkisinin en güçlü hissedildiği dönemdir. Burada atıfta bulunacağım çevirilerin çoğu ilk olarak 1920'lerin başında Prag Çevresi'nin bir parçası olan (ve daha sonra vatanlarına geri dönen) ya da ABD'ye göç eden ve uluslararası mecradaki halkbilimcilerin, edebiyat eleştirmenlerinin ve antropologların dikkatini çekecek olan ve eleştirel kuramlar üreten bir grup Rus akademisyen tarafından yayımlanmıştır.[4]

Ele alacağım ilk örnekte, Vladimir Propp'un (1895-1970) *Morfologiya skazki* adlı çalışmasının çeviri yörüngelerini izleyerek geciken kuram konusuna ışık tutmak ve aynı zamanda bu eserin halkbilimi çalışmalarındaki uzun süreli etkilerini vurgulamak istiyorum. İlk kez 1928'de Rusça yayımlanan ve yayınından yaklaşık 30 yıl sonra birkaç dile çevrilene kadar



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

Batı'da çoğunlukla tanınmayan bu eser, ABD ve başka yerlerde halkbilim için önemli bir kaynak haline gelmiştir.[5] İngilizce yayımlanmasının ardından gördüğü muazzam ilgi tesadüfi değildir: 1958'de, ilk çevirinin yayınlanmasından sadece birkaç yıl sonra, Alan Dundes Indiana Üniversitesi'nde *The Morphology of North American Indian folktales* başlıklı doktora tezini yazmıştır (1962). Dundes'in bu çalışması 1964 yılında prestijli yayınevi Halkbilim Dostları İletişim Serisi (Folklore Fellows Communication Series) tarafından kitap olarak yayımlanmıştır.

Propp çalışmasında, Levi-Strauss'un paradigmatik analizine tezat ve sentagmatik analiz olarak tanımlanabilecek yeni bir yapısal analiz yöntemi ortaya koymuştur. Levi-Strauss'un paradigmatik yapısal analiz mukayeseler üzerinden işlerken, Propp'un analizi eylem dizgileriyle ilgilidir. Buradaki "sentagmatik" terimi, Propp'un analiz ettiği belirli bir külliyat olan halk masallarının "sözdizimine" (*syntax*) atıfta bulunmaktadır: Afanis'ev' derlemesindeki gelen peri masalları—özellikle de Afanis'ev'in son iki baskısında yer alan AaTh93-270 arasındaki tipler— (Dundes, 1968: ix) benzer sözdizimine sahip bir grup cümleye benzeyen anlatı dizgisi olarak ele alınmıştır. Öte yandan Dundes, Propp'un *Morphology of the folktale* adlı eserini temel alarak Kuzey Amerika Yerlilerinin masallarının değerlendirmiştir. Dundes'ın çalışması, Propp analiziyle Amerikan Yerlilerinin masallarını incelenmesinden de öteye gitmiştir: Dundes Propp'un yapısal analizini daha geniş bir ölçekte anlamlandırmak için yeni kavramlar ve perspektifler ortaya koymuştur. Örneğin, halk masallarının yapılarını motifleri açısından analiz etmek için "*morfem*" kavramına atfen "*motifeme*" kavramını ve "*allomorph*" kavramına atfen "*allomotif*" kavramını önermiştir. Ayrıca Dundes, Propp'un çevirisinin ikinci baskısına yazdığı giriş yazısında "Propp'un analizinin açıkça Rus materyalleriyle sınırlı olmadığının" altını çizer (Dundes, 1968: xiii). Dundes'in halkbilime armağanı bu terimler masal araştırmalarında halen geçerliliklerini sürdürmektedirler.

Propp'un yaklaşımı, birçok farklı kültürde bulunan kahramanın yolculuğu kavramının evrensel çekiciliği nedeniyle dünya çapında hızla yayılmıştır. Bu etki sadece doğrudan çeviri aracılığıyla değil, aynı zamanda farklı ulusal halkbilim geleneklerinden gelen ve bu geleneklere seyahat eden fikirler aracılığıyla da izlenebilir. *Morphology of the folktale* İngilizce ikinci baskısından kısa bir süre sonra Türkiye'deki halkbilimcilerin dikkatini çekmiştir, zira Türkçeye ancak 1985 yılında (Rifat ve Rifat) ve Fransızcadan çevrilmiştir. Propp'un Türkçe çevirisi, okuyucuların masalların sözdizimini daha net anlamasını sağlamış ve masal analizinde kullanılan en yaygın yapısal metodolojilerden olarak Türkiye'deki halkbilim çalışmalarını etkilemiştir. Türkiye'de Propp temelli ilk çalışma 1973 yılında *Elazığ Masalları* başlıklı doktora tezini yazan Umay Günay tarafından yapılmıştır ve bu tez 1975 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. Günay, çalışmasında işlevlerin (*functions*) alt tipler yardımıyla genişletilebileceğini ve masaldaki işlevlere karar verirken masalların sosyal ve kültürel bağlamlarının dikkate alınması gerektiğini göstermiş (Günay, 1975: 48) ve böylece Propp'un geliştirdiği çözümleme yöntemine de katkı sunmuştur.

Propp'un Batı dillerindeki gecikmiş çevirilerini, başlangıçta onun kuramına karşı gösterilen direncin bir parçası olarak okuyabiliriz. Öte yanda Said'in deyimiyle kabul koşullarının olumlu değişimi sayesinde Propp'un yaklaşımı Rus ve Amerikan Yerli masal geleneklerinin ötesine geçmiş ve dünyadaki birçok masal geleneğinde uygulanmıştır. Ayrıca Propp kuramı, Ja-



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

mes Bond filmlerinin analizinde (Eco, 1992) ve Hollywood'da üretilen film külliyatında (Fell, 1977) ve farklı popüler kültürel formların analizlerinde de kullanılmıştır. Bu durum sadece Propp yaklaşımının, Strauss'un paradigmatik analizden radikal biçimde farklı olmasından kaynaklanmamaktadır. Bazı kuramları "gezgin kuram" olmaya daha yatkın hale getirebilecek içsel faktörler kadar dışsal faktörler de bulunmaktadır. Propp'un yaklaşımına yönelik artan bu ilgi, Dundes'in giriş bölümünde koyduğu teşhisin bir parçası olarak okunabilir: "Propp'un analizi, edebi formların (romanlar ve oyunlar gibi), çizgi romanların, sinema ve televizyon senaryolarının ve benzerlerinin yapısını analiz etmede faydalı olacaktır" (Dundes, 1968: ivx),

Ele alacağım bir sonraki gezgin metin Mark Konstantinovich Azadovskij'in İngilizcede *A Siberian tale teller* adıyla yayınlanan eseridir. Çalışma 1926 yılında Rusça yazılmıştır ve Alman *post-Volkskunde* çalışmalarının ünlü akademisyeni James Dow tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Azadovskij'in çalışması, geciken çevirisine rağmen, Rus halkbilimciler tarafından yazılan çığır açıcı çalışmaların Anglofon dünyadaki yaygın etkisini göstermektedir. İlginç bir şekilde, Dow'un çevirisi de doğrudan Rusçadan değil, Almancadan İngilizceye, *Eine sibirische Märchenerzählerin*'den, *A Siberian tale teller*'a dolambaçlı bir yoldan ulaşmıştır; bu da diller arasında var olan rizomatik çeviri ağını ve edebiyat eserlerinin kültürler ve diller arasında erişilebilir kılınmasında çevirinin önemini göstermektedir. Kitap, 1974 yılında Teksas Üniversitesi Folklor ve Etnomüzikoloji Kültürlerarası Çalışmalar Merkezi Monograf Serisi (Monograph Series at the Center for Intercultural Studies in Folklore and Ethnomusicology) kapsamında İngilizceye çevrilmiş ve performans odaklı folklor çalışmalarının anahtar metinlerden biri haline gelmiştir.

Bu eserin Türkçeye çevrilme hikâyesi kuramların seyahati konusunda bir dizi ilginç nokta sunar. Çevirisi İlhan Başgöz tarafından yapılan metin (1992) esasen çevirinin ötesindedir. Birincisi, eserin başlığı Türkçeye yaratıcı bir şekilde uyarlanmış ve "masal anlatıcısı"nın yerini "masal anası" almıştır. Bu terimin seçim sebeplerini Başgöz'den dinlemiştim. İkinci olarak, İlhan Başgöz'ün metni James Dow tarafından çevrilen İngilizce metinden Türkçeye çevirmiş olması oldukça mümkün görünüyor. Bu çeviri, aynı zamanda Finlandiya'dan ve Rusya'dan verilen örneklerin yanı sıra Avrupa halkbilim tarihine odaklanan farklı metinleri ve Başgöz'ün halkbilim çalışmalarının ortaya çıkışındaki siyasi bağlamları ele alan makalelerini de bir araya getirmiştir (Başgöz 1992). Kısaca Sibirya'dan bir masal anası, sadece bir Azadovskij çevirisi değildir. Özgün metnin bağlamlarını, yolculuklarını ve alımlarını da özetleyen, bir "performans kuramına giriş" metnidir.

Çevirinin mekânlarını ve yönlerini inceledikten sonra, Roman Jakobson ve Petr Bogatyrev'in "Folklore as a Special Form of Creation" başlıklı makalesi üzerinde kısaca duracağım. John M. O'Hara ve Felix Oinas'ın *Folklore Forum'*daki kısa tanıtım yazılarında vurguladıkları gibi, bu makale ilk olarak 1929 yılında ve Almanca olarak *Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens* başlığıyla yayımlanmış ve İngilizceye ancak 1980 yılında çevrilmiştir. Makale Peter Steiner tarafından *The Prague School: Selected writings, 1929-1946* başlıklı başka bir derleme için yeniden çevrilmiş ve basılmıştır (Steiner 1982). Burada, başlıktaki "yaratıcılık" teriminin yerini "yaratma" terimi almıştır. Ayrıca, yeni metnin içeriği ilkinden büyük ölçüde farklılık göstermektedir. İkinci çeviride çevirmen, özgün metinle ilgili



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

yorum ve fikirlerini paylaşırken giriş bölümünü daha da detaylandırmıştır. Ayrıca, özgün eserin çevirisinin gecikmesi hakkında yorumda bulunarak, bunun Prag Çevresine ait kuramsal anlayışın (yanlış) tahayyülüyle ilgili olabileceğini savunmuştur. Steiner'ın açıkladığı üzere, pek çok akademisyen Prag Dilbilim Okulu'nu yapısal dilbilim ile ilişkilendirmiştir (1982: 31) ve Prag Okulu başlangıçta sosyo-linguistik yönelimli halkbilim çalışması için o kadar da ilginç bir giriş noktası olarak görülmemiştir. Steiner'a göre bu yanlış anlama, Prag Çevresi'nin sosyo-linguistik açıdan öneminin uzun süre göz ardı edilmesine ve çevirinin gecikmesine yol açmıştır. Ancak çok geçmeden halkbilimciler kendi çalışmaları ile Prag Okulu'nun çalışmaları arasındaki benzerliklerin farkına varmışlardır (Steiner, 1982: 33). Steiner'a göre yazarların farklı kuramsal düzlemler kullanmaları halk ürünlerindeki bireysel ve kolektif yaratıcılığın rolü konusundaki sorulara cevap aramaya yardımcı olmuştur.

Son olarak, halkbilimin yörüngelerini etkileyen çeviri kuramlar arasında Mikhail Bakhtin'in *Dialogic Imagination* olarak İngilizceye çevrilen çalışması (1981) üzerinde durulması gereken bir örnek olarak karşımıza çıkar.[6] *Voprosy literatury i estetiki'*den (Edebiyat ve Estetiğin Sorunları) dört seçki 1975'te Moskova'da yayımlanmıştır. Richard Bauman'ın da belirttiği gibi (2004), Bakhtin'in sadece 1920'lerdeki özel bir eseri değil, genel olarak çalışmalarının tamamı ve özelde de *Dialogic Imagination* halkbilimin gelişimini ve Anglofon sosyo-linguistik halkbilim çalışmalarını etkilemiştir. Bakhtin çevirilerini düşündüğümüzde birkaç akademisyen ön plana çıkmaktadır: Katerina Clark ve Michael Holquist, Bakhtin'in İngiliz ve Amerikalı eleştirmenlerin dikkatini çekmesini ve böylelikle Bakhtin'in fikirlerinin İngilizce konuşan kitlelere ulaşmasını sağlamışlardır.

Çalışmalarının etkisi açısından, Bakhtin'in denemeleri, Helen Islowsky tarafından çevrilen *Rabelais and His World* (1968) halkbilim çalışmalarında ilk kez tür (*genre*) kavramını incelemiştir.[7] Krystyna Pomorska önsözünde "Mikhail Bakhtin'in İngilizcedeki ilk kitabı *Rabelais and His World* 1968'de yayınladığında yazar Batı'da tamamen bilinmiyordu," diye yazar (1968: vii). Bakhtin, Rabelais'nin 16. yüzyıl romanı *Gargantua ve Pantagruel'*in geç Orta Çağ-erken Rönesans "popüler-festival formlarına" dayandığını ve ancak bu formlar aracılığıyla anlaşılabileceğini savunur. Burada Bakhtin esasen "halk", "*folk*" ve "popüler-şenlik kültürü" gibi alternatif isimler alan ve sivil ve dini otoriteye, ya da çeviride kullanıldığı şekliyle "yüksek kültüre" karşı konumlandırılan Orta Çağ köylü kültürünün estetiğini ele almıştır. "*Folk*"un (çevirmen tarafından kullanıldığı şekliyle) farklı kullanımlarının etkileri muğlak olsa da Bakhtin'in kuramları, ABD'de sosyo-linguistik, söz sanatları ve maddi kültür konularındaki çalışmaları etkilemiştir. Burada çeviri ilgili noktanın sadece dilbilimsel olmadığı görülmektedir. Kültürel dönüşümden (*cultural turn*) de esinlenerek, tarihsel olarak gömülü olan (*embedded*) politik ve sosyal bağlamlarla ilişkili olduğu açıktır (Koselleck, 1982). Günümüzde Bakhtin ve çalışmaları sadece sosyo-linguistikte değil, aynı zamanda halk tiyatrosu, farklı anlatı formları ve hatta maddi kültür alanında da halkbilim çalışmalarının vazgeçilmez bir kaynağı haline gelmiştir.

Bakhtin çevirmenlerinden Michael Holquist, Bakhtin'in sancılı 1917 Ekim Devrimi ardından yaşadığı resmi sürgünü ele aldığı metinde "1930'ların Sovyetler Birliği'nin siyasi bağlamı ile 1960'ların ABD'sindeki siyasal bağlam nasıl karşılaştırılabilir?" sorusunu sorar



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

(Holquist, 1982: 7). Holquist bu soruya cevaben ve müstehzi bir şekilde "ıki farklı tutumun, 'bizim' açıklığımıza karşı 'onların' kapalılığı" ile açıklanabileceğini öne sürer (Holquist, 1982: 9). Ancak ben bundan daha fazlası olmalıdır diye düşünüyorum. Tıpkı Said'in Lukács çevirileri için söylediği "Lukács'ın geç dönem Avrupalı öğrencileri ve okurları (Paris'te Lucien Goldmann, Cambridge'de Raymond Williams) tarafından benimsendiklerinde, bu kuramın fikirleri isyancı güçlerini kaybetmiş, bir şekilde ehlileştirilmiş ve evcilleştirilmiş, uygulamalarında ve özlerinde önemli ölçüde daha az dramatik hale gelmişlerdi," (Said, 1994: 252, kendi çevirim) iddiasında olduğu gibi, Bakhtin çevirilerinde de gezgin kuramların güçlü ardıl etkileri, bu kez olumlu örneklerle görülmektedir.

O halde gecikmelerine rağmen neden 1960'larda büyük bir çeviri dalgasından söz edebiliyoruz? Propp'un ya da Azadovskij'in çalışmaları gecikmesiz çevrilseydi, acaba halk masalları üzerine—ve aslında diğer türler üzerine—yapılan halkbilimi çalışmaları günümüzde nerede dururdu? Bu önemli anlar ve metinler hakkında düşünürken, "çevirinin bir yandan küresel ilişkilerinin (küresel çevrilebilirlik) bir koşulu, diğer yandan da kültürel farklılıkları, güç dengesizliklerini ve eylem alanını ortaya çıkarmaya özellikle yatkın bir araç haline geldiğini" hatırlamak (Bachmann-Medick, 2014a: 23; 2014b) gerekiyor.

**Gezgin kuramlar ve halkbiliminin gezgin kuramcıları**

Said, "Traveling Theory Reconsidered" adlı çalışmasında "kuramın amacının seyahat etmek, her zaman sınırlarının ötesine geçmek, göç etmek, bir anlamda sürgünde kalmak" olduğunun altını çizer (1994: 264). Ona göre kuramın yeni bağlamlarda entelektüel temellerini koruması ve hatta bazı durumlarda diğer kuramlarla rekabet etmesi önemlidir. Bu çerçevede, ilk olarak Said'in ilk çalışmasından yirmi yıl önce yayınlanan ve halkbilimi kuramlarını değerlendiren bir makaleye dönmek istiyorum. 1963 yılında ABD'de halkbilim çalışmalarını akademik bir disiplin olarak kuran Richard Dorson, Finlandiya'dan Almanya'ya, Rusya'dan ve Macaristan'a ve oradan ABD'ye kadar uzanan bir yelpazedeki halkbilimi kuramlarını incelediği bir makale yayımladı. Dorson'un çalışmasının ilk bölümünde "milliyetçi kuramlar" yer alırken, karşılaştırmalı halkbilimi kuramlarını ele alan kısmında ağırlıklı olarak "Fin Okulu'nun tarih-coğrafya" yöntemi, "ulusal halkbilimi kuramları" başlığı altında ise halkbilimi çalışmalarında ise ulusal yaklaşımlar bulunuyordu. Dorson bu makalede ayrıca, halkbilimine taşınan çeşitli kuramları sunmuş ve antropolojik kuram, psikoanalitik halkbilimi kuramı ve yapısal halkbilimi kuramını değerlendirmişti. Dorson başka muhtelif kuramsal yaklaşımları ileri sürerken, özellikle 20. yüzyıl ortalarında "farklı halkbilim kuramlarının var olduğunu ve bunların birbirleriyle yarıştıklarını" vurguluyordu (1963: 93). Bu perspektif, ABD'deki halkbilim kuramlarının ve çerçevelerinin doğrudan İngiltere'den geldiğini iddia ettiği *British Folklorists* (İngiliz Halkbilimciler) (1969) adlı kitabında dillendirdiği fikirlerinden büyük ölçüde farklıdır. Bu ilginç kuramlar demeti–her ne kadar "ulusal" kuramlar "diğer" kuramlardan net olarak ayıramasak da–halkbilimdeki kuramların bir "seyahat" sonucu oluştuğunu dolaylı olarak öne sürmektedir. Ve sıklıkla hatırlatıldığı üzere biliyoruz ki, "sadece maddi şeyler değil, aynı zamanda siyasi fikirler, bilimsel bilgi, geleceğin imgeleri ve geçmişin yorumları da her zamankinden daha uzağa ve daha hızlı seyahat etmektedirler" (Welz, 2009: 37).



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

Çoğu zaman kurumlar, kuramların seyahatinde belirleyici bir rol oynar. Burada, Indiana Üniversitesi Halkbilimi Bölümü'nün penceresinden ve kişisel deneyimim üzerinden konuşacağım. Kuşkusuz, "gezgin kuram" konusunda Indiana Üniversitesi kadar Pennsylvania Üniversitesi, Berkeley'deki California Üniversitesi ya da Ohio Eyalet Üniversitesi gibi diğer ABD kurumları da önemli merkezler olarak karşımıza çıkar. Ancak Indiana'nın hafızamda farklı kuramların etkileştiği bir "mekân" ve kuramların başla yörüngelere yayılmasında bir "kaynak" olması nedeniyle özel bir yeri var. Okuduğum dönemdeki adıyla Folklore Institute, 1960'lardaki kuruluşundan bu yana, profesörlerin ve öğrencilerin fikir alışverişinde bulundukları ve halkbilimi çalışmalarının kapsamını ve sınırlarını esneten uluslararası bir bilimsel merkez olmuştur. Enstitü yıllar boyunca, dünyanın dört bir yanından akademisyenleri kendisine çekmiştir. 1990'larda Folklor Institute'da öğrenciyken, Afrika'dan Hindistan'a, Japonya'dan Kanada'ya, Çin'den Türkiye'ye pek çok ülkeden gelen ve uluslararası öğretim üyelerimizden ders alan yine uluslararası bir öğrenci topluluğumuz bulunuyordu. Bugünlerde, Bölüm bu çoğulcu kompozisyonu sürdürmesiyle de tanınıyor ve yıllar boyunca "etnolojik", "edebi" ve "psikoanalitik" gibi farklı yaklaşımları temsil eden birçok uluslararası akademisyeni tek bir kurumsal çatı altında bir araya getirmesiyle biliniyor.

Indiana ulusötesi yapısıyla sadece gezgin kuramların kolaylaştırıcısı olmakla kalmamıştır. Burada yetişen öğrenciler kuramı kendi yerel aksanlarıyla harmanlayarak ve saha çalışmalarından elde ettikleri deneyimlerle yorumlayarak halkbilim kuramlarının melezleştirilmesini de sağlamışlardır. Bloomington yıllarım boyunca, Henry Glassie ve John H. McDowell ile gerçekleştirdiğimiz seminerlerde ele aldığımız kuramların hem "Amerikan" hem de ulusötesi olduğunu şimdilerde daha iyi kavrıyorum. Örneğin, Henry Glassie'nin Amerika'nın maddi kültürüne odaklanmasının kökenleri Yeni Dünya'ya dayanmakla birlikte, çalışmalarının kuramsal çerçevesi William Morris ve Emyr Estyn Evans gibi Avrupalı yazarlardan esinlendiği için aynı zamanda ulusötesidir. Ayrıca Glassie'nin Türkiye, Bangladeş ve İrlanda dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesindeki halkbilim geleneklerini etkilediği biliyoruz.

"Gezgin kuram" siyasi nedenlerle Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakılan iki önemli *émigré* Türk halkbilimcinin çalışmalarında—Pertev Naili Boratav ve İlhan Başgöz örneklerinde—görülebilir. 1948 yılında, Türkiye'nin yegâne (Ankara Üniversitesi) Türk Halk Edebiyatı ve Halkbilim Bölümü, "komünist" olarak yaftalanan akademisyenlere yönelik siyasi baskılar nedeniyle kapatılınca, akademisyenler görevlerini kaybettiler ve Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakıldılar. Bu sancılı sürecin bazı kesitleri, Boratav'ın hayatı ve bilimsel çalışmaları farklı çalışmalara konu olmuştur (Birkalan, 1995, 2001; Öztürkmen, 2005, Çetik, 1998, 2019). Bu çalışmalar hem Pertev Naili Boratav'ın hayatına, onun ve dönemin halkbilim çalışmalarına, fakat en önemlisi, dönemin sancılı politik ve kültürel dünyasına ışık tutar. Boratav bölümün kapatılmasından sonra Paris'e giderek ve Türk halkbilimi üzerine çalışmaya devam etmiş ve buradaki bazı çalışmaları ile Fransa'daki—ve dünyadaki—halkbilim çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Kaleme aldığı Fransız çocuk oyunları kataloğu denemesi bunun en iyi örneğidir (1970). İlginçtir, Boratav Bloomington'ı ya da ABD'deki başka bir halkbilimi merkezini hiç ziyaret etmemiş olsa da yazıları çeviri ya da özgün metinler olarak dünyanın pek ülkesindeki halkbilimciler arasında sevilerek ve heyecanla okunmuştur. Bu anlamda onun çalışmaları bize "gezgin kuram"ı çok net göstermektedir.



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

Ancak o yıllara ait bir başka hikâye daha vardır ki, o da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Pertev Naili Boratav'la yakın çalışan İlhan Başgöz'le ilgilidir (Birkalan-Gedik, 2021b). Başgöz'ün halkbilim çalışmalarında kullandığı kuramlarının anavatanına dönüşü ve alımlanması da önemli ölçüde siyasi faktörler nedeniyle gecikmiştir. Örneğin, onun ve Boratav'ın 1973 yılında İstanbul'da düzenlenen Birinci Uluslararası Folklor Kongresi'ne katılımı, açıkça belirtilmese de komünist yaftalamaların bir uzantısı olarak, engellenmiştir. Dahası, Başgöz 1993'teki üçüncü uluslararası kongrede, Nasreddin Hoca hakkında bilimsel eleştirileri kabul etmeyen bazı halkbilimciler tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir. Elbette Başgöz'ün bazı çalışmaları Türkçe yazılmış ve Türkiye'de yayımlanmıştır, ancak 1990'ların ortalarından itibaren Başgöz'ün Türk halkbilimi üzerine İngilizce olarak yayımlanan çalışmaları, çeviri yoluyla anavatanı Türkiye'ye kavuşmuştur. Türkiye'ye dönmesiyle birlikte yazılarının en azından bir bölümün, Türkçe yazmış ve böylelikle de halkbilimde yeni yaklaşımlara açık halkbilimcileri etkilemiştir.

Aslında, 1990'lardan bu yana Türkiye'deki akademik halkbilimi çalışmaları "gezgin kuram" tarafından desteklenmektedir. ABD'de eğitim görmüş çok sayıda halkbilimci Türkiye'ye dönerek disipliner kuramlarını kendi ülkelerine taşımışlardır. Sadece halkbilimi bölümlerinde değil, antropoloji, tarih ve kültürel çalışmalar gibi farklı bölümlerde de görev alan genç bir grup akademisyen sayesinde, 1990'lardan beri gezgin kuramın Türkiye'deki temsilcileri olmuşlardır.

Bundan başka, özellikle Indiana'dan Türkiye'ye seyahat eden halkbilim kuramlarıyla ilgili olarak, uluslararası üne sahip iki akademisyenin çalışmalarını vurgulamak isterim: Henry Glassie'nin şiirsel olduğu kadar aynı zamanda ufuk açıcı—ve hacmi nedeniyle de oldukça ağır—çalışması *Turkish traditional art today,* Türkiye'deki maddi kültür çalışmalarının el kitabı olmuştur. *Günümüzde geleneksel Türk sanatı* (1993b) adlı küçük bir kitap dışında ne yazık ki Türkçeye çevrilmemiştir. Belki de tam bir çeviri yoluyla değil, ancak ağızdan ağıza yayılan kuramsal fısıltılar veya kısmi çeviriler yoluyla, Glassie'nin *opus magnum'u,* Türkiye'deki halkbilimciler ve başka alanlardaki akademisyenler tarafından benimsenmiştir. İkincisi, Richard Bauman'ın performans kuramı üzerine çalışmaları, Türkiye'deki halkbilimcilerin performans perspektiflerini geleneksel türlere uyarlamalarının önünü açmıştır. Performans kuramı Türkiye'deki halkbilimi çalışmalarında en azından son yirmi yıldır popüler hale gelmiştir. Türkiye'de yapılan halkbilim çalışmaların büyük ölçüde Bauman ve Dégh'in yanı sıra Başgöz'ün Türkçe yazdığı ya da sonradan Türkçeye çevrilmiş çalışmalarından esinlendiği görülmektedir.

Ben bu durumu "eski şişelerde yeni şarap" olarak adlandırıyorum. Zira, Türkiye'deki halkbilim çalışmalarındaki performans perspektifi ABD'deki çalışmaları önceleyebilir. Pertev Naili Boratav'ın *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği* (1946) adlı çalışması ve Boratav'ın yakın arkadaşı ve meslektaşı Alman *émigré* akademisyen, Sinolog Wolfram Eberhard tarafından 1975'te yayınlanan Almanca çevirisi (*Türkische Volkserzählungen und die Erzählerkunst*) Türkiye'deki ve yurtdışındaki halkbilimciler tarafından kısmen atlanmıştır. Bu durum bir açıdan dil politikasıyla, ama daha çok da Türkiye'deki halkbilim geleneğinin bir tür disipliner periferiye yerleştirilmesiyle belirginleşen coğrafi politikalarla açıklanabilir.



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

**Halkbilimde gezgin kavramlar**

Son olarak, gezgin kavramlar konusunu ele almak istiyorum. Mieke Bal'ın kavramları "steno kuramlar" yani bir çeşit, kısaltmalar ya da kısa ve yalın imlerden oluşan kuramlar olarak tanımlar (Bal, 2002: 23). Bu çerçevede "kavram"ı "kuram"dan ayırmak gerekir. Bal'a göre kavramlar, akademik toplulukların üyelerinin konuları nasıl kavrayacağını, nesnelere nasıl yaklaşacağını ve ele alınacak sorunsalları nasıl nitelendireceğini belirleyen entelektüel araçlardır. Dahası, kavramların disipliner ve/veya kültürel sınırları aşarken geçirdikleri değişimleri birer engel olarak değil, onları "kültürel oluşumları ilgili bağlamlarına yerleştiren disiplinlerarası diyaloğu mümkün kılan ve hatta teşvik eden itici faktörler" olarak görmek gereklidir (Bal'dan aktaran Neumann and Nünning, 2012: 4). Bal, gezgin kavramların disiplinler arasında farklı yorumlanan ya da kullanılan fikirlere işaret ettiğine dikkat çeker (2002). Said gezgin kavramlar üzerinde durmamış olsa da Caren Kaplan (1996), James Clifford (1989), Mieke Bal ve Barbara Czarniawska ve Guje Sevón (2005) gibi akademisyenler, kavramların zamansal, mekânsal ve dilsel engelleri aşan dolaşımının entelektüel yaşam için katalizörler olduğunun altını çizmişlerdir.

Bu gözlemlerden yola çıkarak, ABD'de formüle edilen ama Atlantik ötesinde yaygın kullanımları olan Dan Ben-Amos'un "*folklore*" tanımından hareketle, halkbilimde "gezgin kuram"ları düşünebiliriz. Ne yazık ki ABD halkbilim çalışmalarının doyenlerinden, Dorson'un "Genç Türkleri"nden Dan Ben-Amos'u 23 Mart 2023 tarihinde kaybettik. Bundan üç yıl önce Dan Ben-Amos'un makalelerini bir araya getiren kitabın giriş yazısında Henry Glassie şöyle yazıyordu:

> "Dan Ben-Amos disiplinimize folklorun en genel kabul gören tanımını verdi: Küçük gruplarda sanatsal iletişim. Bugün giriş derslerinde lisans öğrencilerine tantanasız bir şekilde sunulan bu tanım, 1970'lerde şaşırtıcı derecede yeniydi ve Dan Ben-Amos'un 1960'larda belirlenen yeni yönleri pragmatik olarak düzenleyen liderler arasında olduğu dönemde disiplini ileriye taşımaya hizmet etti." (Glassie, 2020: ix)

Yukarındaki örnekten de anlayabileceğimiz üzere halkbilimin bu tanımı bugün pek çok halkbilim geleneğine yayılmış durumda. Günümüzde dijital platformlar, açık erişimli dergiler ve e-kitapların yanı sıra halkbilimciler sayesinde kuramlar her zamankinden daha hızlı seyahat ediyor. Yukarıdaki isimler, kuramcıların belirli kavramları bir gelenekten diğerine taşırken tek yönlü seyahat etmediklerini ve seyahatlerin çoklu güzergahlarının ve rizomatik köklerinin olduğunu gösteriyorlar.

Ancak kavramlar ve kuramlar disiplinler ya da çeşitli ulusal gelenekler arasında tarihsel olarak her zaman sorunsuz seyahat etmemişlerdir. Aynı durum bir disiplinden daha geniş bir kamusal alana ya da hükümet kuruluşlarına yayılırken ya da buralardan akademiye geri dönerken de geçerlidir. Bunun bariz örneği, (sözde) antropolojik bilginin Yahudi soykırımında kullanılması, hatta bu tür bilginin antropolojinin devlet bağlantılarıyla toplama kamplarındaki insanlar üzerinde yapılan deneylerin "bilimsel" kurumlar tarafından desteklenmesidir. Antropoloji, bilgi suistimallerine ve kötüye kullanıma hem zemin hazırlamış hem de bunlardan yararlanan "ırk" kuramlarını ve "ırksal" araştırmaları İkinci Dünya Savaşı sırasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu durum, "kavramların politik-toplumsal değişimin göstergeleri



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

olarak kullanılabileceği sosyal tarih için gerekli bir yardımcı" olarak tanımlayan Reinhart Koselleck'in *Begriffsgeschichte* yaklaşımıyla ele alınabilir (Koselleck, 1982: 422, [Almancası, 1972]). Koselleck'in vurguladığı gibi, kavramlar ve disiplinler ve onların kullanımları politiktir, politikadan bağımsız düşünülemezler.

Yakın zamanda yayınladığı ve "halkbilimin terministik sahneleri"ni ele aldığı makalesinde, John Holmes McDowell (2021) "*folk*," "*folklor*" ve benzeri kavramların ABD'deki folklor çalışmalarında ne şekilde farklı anlam ve işlevlere sahip olduğunu değerlendirmiştir. Yeni Dünya'daki halkbilim kavramlara odaklanan McDowell, "folk" kelimesine ve onun üzerine inşa edilen bir dizi kavrama– "folklor," "folkloristik," ve "folklorizasyon"a paralel gelişen, "nev'i şahsına münhasır bir kararsızlık tarihinin" izini sürer. McDowell "folk" ve ilgili kavramları "gündelik olan ve sıradan insanlarla bağlantı kurabilen, ancak önemsiz oldukları düşünüldüğünden küçümsenen ve hatta siyasi açıdan hoş olmayan çağrışımlar nedeniyle sevilmeyen" bir dizi terim olarak yorumlamış (McDowell, 2021: 262) ve disiplinimizin temelini oluşturan "*folk*" teriminin sadece ABD'deki halkbilim çalışmalarında değil, uluslararası ortamlarda da farklı yorumlara açık olabileceğini göstermiştir.

"Halk" teriminin ikircikli durumu belki de en iyi Alman *Volkskunde* tarihinde izlenebilir. Savaş sonrası dönemde bu "çok isimli alanın"[8] (Bendix 1997, 2012) akademisyenleri, disiplinlerinin faşizmle olan iş birliğini ele almışlardır. *Vergangenheitsbewältigung* kapsamında, yani geçmişle yüzleşme sürecinde, disiplini ve onun faşizmle bağlarını koparmaya yönelik uzun soluklu çabaları sayesinde (*Entnazifikation*) halkbilimin gelişmesi için verimli bir toprak sunan milliyetçiliğin epistemik temellerinin üstesinden gelmeyi amaçlayarak *Volkskunde*'nin bir bilim olarak *Volkstumsforschung*'dan ayrılmasını (Bausinger 1991, 1966; Brückner 1971; Geiger, Jeggle ve Korff 1970) ve disiplinin yeniden adlandırılması gerektiğini talep etmişlerdir (Moser, Götz ve Ege 2015; Bendix 2012, 1997; Eggeling ve Bendix 2004).

**Sonuç yerine**

"Gezgin kuram"ın geniş kapsamlı analizi okuyuculara farklı yerlerde bulunan akademik topluluklar arasındaki etkileşimin önemini göstermektedir (Bal, 2002: 24). Clifford'u hatırlarsak ve "kuram"ın yerinden edilmenin, karşılaştırmanın ve belli bir mesafenin ürünü olduğunu kabul edersek, kuramın sadece dolaşımını (Clifford, 1989) değil, bu dolaşım sırasında ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyetin ortaya koyduğu bir dirençle karşılaştığını da gözlemleyebiliriz (Welz, 2009). Bu konular, bir bağlamdan diğerine seyahat eden her kuramın karmaşık bir müzakereler ağı içinde yer aldığını göstermektedir. Ayrıca kuramın seyahat etme biçimlerini incelerken, birkaç alt tema ortaya çıkmaktadır: "ulusal" geleneklerin biricikliği ve diğer geleneklerle etkileşimlerine paralel olarak siyasi ve kişisel konular da düşünmemiz gereken konular arasındadır. Sonuç olarak, "gezgin kuram" disipliner pratiklerin hem içinde hem de ötesinde, seyahatlerin köklerinin ve rotalarının yeniden yorumlanmasını içeren bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada özellikle yazar biyografilerini, kişisel seyahat yörüngelerini ve bilgi üretim yerlerini de "gezgin kuram"ı anlamlandırmak için yeniden düşünmek gerekecektir. Dipesh



ISSN 1300-7491 e-ISSN 2791-6057 https://www.folkloredebiyat.org

Chakrabarty'nin "kültürel, ekonomik ya da siyasi bir model ya da kuramın bir bağlamdan diğerine aktarıldığı her durum daima bir çeviri sorunu" (Chakrabarty, 2009: 17) yarattığını belirtmesi, farklı disipliner bağlamlarda çevirinin rolünü aydınlatmaktadır. Kuramların seyahat etme biçimlerine ve hareketlerine odaklı farklı okumalar disipliner tarihlerin oluşumuna katkıda bulunarak, çevirinin, gezgin kuramcıların ve kavramların ulusötesi ve kültürötesi koşullarda "gezgin kuram" ile ilgisini ortaya koyacaktır. Böylesi bir çaba "Traveling Theory"nin (1983) kırkıncı yıldönümü için de son derece anlamlı görünmektedir.

## Notlar

1 Georg Lukács'ın 1923 yılında *Geschichte und Klassenbewußtsein: Studien über marxistische Dialektik* adlı eserinde ortaya attığı "şeyleşme" (*Verdinglichung*) kavramı hem insanlar arasındaki toplumsal ilişkilere hem de bunun sonucunda ortaya çıkan ve şeyler arasındaki ilişki biçiminde görünen olgulara atıfta bulunur. İkinci olarak, Lukács "şeyleşme"yi yabancılaşma (*Entfremdung*), rasyonalizasyon, atomizasyon ve de-aktivasyon terimleriyle eşanlamlı olarak da kullanıyor (Arato 1972; ayrıca bkz. Said, 1983: 230-231).

2 Foucault'nun iktidar kavramı da Marksist kuramdan ilham alır, ancak post-yapısalcı bir duruşla onu yeni düzlemlere taşır. Foucault, Marksist izleği takip etmek yerine, iktidarın tüm toplumsal ilişkilere içkin olduğunu savunur. Bunu yaparken de iktidarı neyin oluşturduğunu alansal olarak genişletir ve bu geleneksel görüşün daha bütünlüklü bir anlayış içinde nasıl konumlandırılabileceğini gösterir. Foucault iktidarın her türlü ilişkide ortaya çıktığını ve herhangi bir yapının en altından inşa edilebileceğini gözlemlemiştir (Lynch 2010).

3 "Asamblaj" ve "rizom" kavramlarının temel varsayımı, insanların yalnızca kendi başlarına hareket etmedikleri ve insan eyleminin karmaşık ve karşılıklı sosyo-materyal bağımlılıklar gerektirdiğidir (Lambert 2006).

4 Bu akademisyenler arasında dilbilimci, etnograf ve masal derleyicisi Dimitry Zelenin (1878-1954) sayılabilir. Vladimir Propp da halk masallarını kullandı. Avusturya'ya yerleşen ve Viyana Üniversitesi'nde Slav Dilbilimi Bölüm Başkanı olarak görev yapan Rus *émigré* akademisyen Nikolai Trubetzkoy (1890-1938) Prag Çevresi'nde yer almıştır. Ekim Devrimi'nden sonra Prag'a yerleşen Roman Jakobson (1896-1952) da Prag Çevresi'nin birçok akademisyeni bir araya getiren yapısal işlevselciliğinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Doktorasını Charles Üniversitesi'nde tamamlayan ve Brno-Masaryk Üniversitesi'nde ders veren Jakobson, daha sonra New York'a gelebilmiş ve burada yaklaşık yirmi yıl yaşamıştır. Folklorcu ve etnograf Petr Bogatyrev (1893-1971) Prag Çevresi'nin bir üyesiydi ve Roman Jakobson ile yakın olarak çalışmıştı.

5 İlk İngilizce baskısı 1958 yılında Laurence Scott tarafından çevrilmiş ve Roman Jakobson'un eşi Svatava Pirkova-Jakobson tarafından tanıtılmıştır. Pirkova-Jakobson, Alan Lomax'ın ifadesiyle, "Orta Avrupa halk şarkıları üzerine çok sayıda araştırma yapmış seçkin bir müzikolog, halkbilimci ve antropologdu." https://www.culturalequity.org/alan-lomax/friends/jakobson. Erişim tarihi: 22 Aralık 2022.

6 Metis Yayınları Dostoyevski Poetikasının Sorunları (*Problems of Dostoevsky's poetics*) 2004 ve 2021 yıllarında ve Söylem Türleri ve Başka Yazılar (*Speech genres and other late essays*) 2016 ve 2021 yıllarında yayınlamıştır. Türkçede yazılarından derlenmiş bir seçki yayımlanmıştır: Karnavaldan Romana (Ayrıntı, 2001).

7 First Midland Book Edition. 1984. *Rabelais and His World*, Tvorchestvo Fransua Rable, Moscow, Khudozhestvennia Literatura'dan çevrilmiştir (1965).

8 Almanca konuşulan ülkelerde *Volkskunde*, Avrupa Etnolojisi, Karşılaştırmalı Kültürel Çalışmalar, Ampirik Kültürel Çalışmalar, Popüler Kültürler veya Kültürel Antropoloji olarak tanınır ki, bu da onun şaka yollu "çok isimli bölüm" olarak adlandırılmasını ve bu şekilde anılmasını sağlamıştır.

## Acknowledgments

Research leading to this article has been facilitated by my project "Traveling Theories": Die Geschichte der Anthropologie in der Türkei (1850-1950), which was supported by DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft)/German Research Foundation.

Bu makale "Traveling Theory": Die Geschichte der Anthropologie in der Türkei (1850-1950) adlı DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft) tarafından desteklenen projemin bir parçasıdır.

**Research and Publication Ethics Statement:**

This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

**Contribution rates of authors to the article:** The author in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, and interpretation of the results and writing of the article.

Yazarların makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazar % 100 düzeyinde çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

**Ethics committee approval:** The present study does not require any ethics committee approval.

**Etik komite onayı:** Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

**Financial support:** The study has been realized as a part of the project (no BI 2146/1-1)"Traveling Theories": Die Geschichte der Anthropologie in der Türkei (1850-1950), which was supported by DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft /German Research Foundation).

**Finansal destek:** Bu makale "Traveling Theory": Die Geschichte der Anthropologie in der Türkei (1850-1950) adlı DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft) tarafından desteklenen BI 2146/1-1 numaralı projenin bir parçasıdır.

**Conflict of Interest:** The author declares no conflict of interest.

**Çıkar çatışması:** Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## Kaynakça

Abrahams, R.D. (1989). Review: Bakhtin, the critics, and folklore. The Journal of American Folklore, *102*(404): 202-206. https://doi.org/10.2307/540685

Abrahams, R. D. (2005). *Everyday life: A poetics of vernacular practices*. University of Pennsylvania Press. https://doi.org/10.9783/9780812200997

Arato, A. (1972). Lukacs' theory of reification. Telos *11*: 25-66. https://doi.org/10.3817/0372011025

Azadovskij, M. K. (1926). *Eine sibirische märchenerzählerin*. Suomalainen Tiedeakatemia, Folklore Fellows FFC 68.

Bachmann-Medick, D. (2006). *Cultural turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. Rowohlt.

Bachmann-Medick, D. (2012). Translation – A concept and model for the study of culture. *Travelling concepts for the study of culture* içinde (B. Neumann ve A. Nünning, Çev.) 23-43. de Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110227628.23

Bachmann-Medick, D. (2014a). The trans/national study of culture: A translational perspective. *The trans/national study of culture: A translational perspective* (D. Bachmann-Medick, Ed.). 1-22. De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110333800.1

Bachmann-Medick, D. (2014b). From hybridity to translation. reflections on travelling concepts. *The trans/national study of culture: A translational perspective* içinde. (D. Bachmann-Medick, Ed.) 119-136. De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110333800.119

Bachmann-Medick, D. (2014c). *The trans/national study of culture: A translational perspective.* De

Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110333800

Bakhtin, M. M. (1981). *Dialogic imagination: Four essays*. (M. Holquist, Ed., C. Emerson ve M. Holquist, Çev.) University of Texas Press.

Bakhtin, M. M. (1984) [1968]. *Rabelais and his world* (H. Islowsky, Çev.) Indiana University Press.

Başgöz, İ. (1992). *Sibirya'dan bir masal anası*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü; 182. Halk Edebiyatı ve Tiyatrosu Dizisi; 40.

Bauman, R. (2004). *A world of others' words: Cross-cultural perspectives on intertextuality*. Blackwell.

Bausinger, H. (1966). Zur Kritik der Folklorismuskritik. *Populus Revisus. Beiträge zur Erforschung der Gegenwart* içinde. (H. Bausinger, Ed.) 6175. Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V.

Bausinger, H. (1991). Zum Begriff des Folklorismus. *Der blinde Hund. Anmerkungen zur* Alltagskultur içinde (H. Bausinger, Ed.) 92-103. Verlag Schwäbisches Tagblatt.

Ben-Amos, D., Glassie, H., & Oring, E. (Eds.) (2020). *Folklore concepts: Histories and critiques*. Indiana University Press.

Bendix, R. (1997). *In search of authenticity: The formation of folklore studies*. University of Madison Press.

Bendix, R. (2012). From Volkskunde to the 'field of many names': Folklore Studies in German-Speaking Europe since 1945. *A companion to folklore içinde. (R. Bendix ve G. Hasan-Rokem, Ed.)*. 364-390. Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781118379936.ch19

Birkalan, H. A. (1995). *Pertev Naili Boratav and his contributions to Turkish folklore* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Indiana University.

Birkalan, H. (2000). Henry Glassie ve maddi kültürün öyküsü. folklor/edebiyat *24*(4): 135-144.

Birkalan, H. (2001). Pertev Naili Boratav and Turkish university events. Turkish Studies Association Bulletin, *25*(1): 39-60.

Birkalan-Gedik, Hande. (2021). Bir bilim anıtı ve yurtseverin ardından…Mehmet İlhan Başgöz (1921-2021). folklor/edebiyat. *27*(3)/107: 955-958.

Birkalan-Gedik, H., Cantauw, C., Carstensen, J., Schmoll, F. & Timm, E. (Eds.). (2021). *Detmold, September 1969. Die Arbeitstagung der dgv im Rückblick. International and comparative perspectives on the worlds and words of Volkskunde*. Waxmann.

Boratav, P. N. (1946). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Millî Eğitim Basımevi.

Boratav, P. N. (1970). Une première ébauche de catalogue des jeux français: Analyse d'un ensemble de documents sur le folklore enfantin. Arts et traditions populaires. 18e Année (1/3): 195-271.

Boratav, P. N. (1975). *Türkische Volkserzählungen und die Erzählerkunst* (W. Eberhard, Çev.) Chinese Association for Folklore.

Briggs, C. (2021a). Disciplining folkloristics. *Unlearning: Rethinking poetics, pandemics, and the politics of knowledge* içinde (C. Briggs, Ed.) 53-65. Utah State University Press.

Briggs, C. (2021b). *Unlearning: Rethinking poetics, pandemics, and the politics of knowledge*. Utah State University Press.

Brückner, W. (1971). *Falkensteiner Protokolle*: Institut f. Volkskunde.

Çetik, M. (1998). *Üniversitede cadı kazanı*. Tarih Vakfı.

Çetik, M. (2019). *Pertev Naili Boratav: Bir akademisyen ve düşünce adamı*. İletişim.

Chakrabarty, D. (2009). *Provincializing Europe: Postcolonial thought and historical difference*. Princeton University Press.

Chakrabarty, D. (2012). Place and displaced categories, or how we translate ourselves into global histories of the modern. *The trans/national study of culture: A translational perspective*. (D. Bachmann-Medick, Ed.) (ss: 53-68). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110333800.53

Clifford, J. (1989). Notes on travel and theory. *Inscriptions 5.5* (29): 11. https://culturalstudies.ucsc.

edu/inscriptions/volume-5/james-clifford/

Czarniawska, B., & Sevón, G. (Eds.) (2005). *Global ideas: How ideas, objects, and practices travel in the global economy.* Liber and Copenhagen Business School Press.

Dorson, R. M. (1963). Current folklore theories. Current Anthropology *1*(4): 93-112.

Dorson, R. M. (1969). *British folklorists: A history*. University of Chicago Press.

Dundes, A. (1962). *The morphology of North American Indian folktales*. PhD Dissertation, Indiana University Folklore Program.

Dundes, A. (1964). *The morphology of North American Indian folktales*. FF Communications 195, Folklore Fellows. Suomalainen Tiedeakatemia.

Eco, U. (1992). Die erzählerischen strukturen im Werk Ian Flemings. *Apokalyptiker und integrierte: Zur kritischen kritik der massenkultur* içinde. (M. Looser, Çev.). 273-312. Fischer.

Eggeling, T., & Bendix, R. (Eds.) (2004). *Namen und was sie bedeuten: Zur Namensdebatte im Fach Volkskunde*. Schmerse Verlag.

Fell, J. L. (1977). Vladimir Propp in Hollywood. *Film Quarterly 30*(3): 19-28. https://doi.org/10.2307/1211770

Foucault, M. (1977). *Surveillance et punir: Naissance de la prison*. Gallimard.

Geiger, K., Jeggle, U., & Korff, G. (Eds.). (1970). *Abschied vom Volksleben*. Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V. http://dx.doi.org/10.15496/publikation-64495

Glassie, H. (1993a). *Turkish traditional art today*. Indiana University Press.

Glassie, H. (1993b). *Günümüzde geleneksel Türk sanatı* (Y. Oğuzertem ve S. Oğuzertem, Çev.) Indiana University Turkish Studies Program.

Glassie, H. (2020). The project. *Folklore concepts: Histories and critiques.* (D. Ben-Amos, H. Glassie ve E. Oring, Eds.). ix-xiv. Indiana University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv12sdz2s

Günay, U. (1975). *Elazığ masalları: İnceleme*. Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Haring, L. (2008). America's antitheoretical folkloristics. Journal of Folklore Research (Grand Theory Special Issue), *45*(1): 1-9. https://doi.org/10.2979/grandtheory.0.0.03

Haring, L. (ed.). (2016). *Grand theory in folkloristics.* Indiana University Press Encounters: Explorations in folklore and ethnomusicology series.

Holquist, M. (1982). Bakhtin and Rabelais: Theory as praxis. Boundary *2*, 11(1/2): 5-19. https://doi.org/10.2307/303015

Jakobson, R., & Bogatyrev, P. (Çev.). (1929). Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens. *Verzaneling van Opstellen door Oud-Leertingen en befriende vakgenooten (Donum natalicium Schrijnen)* içinde. 900-913. [Chartres: Imprimerie Durand. R. Jakobson, I Selected Writings, vol. IV içinde, yeniden basım. The Hague: 1966, 1-15.

Jakobson, R., & Bogatyrev, P. (Çev.). (1980). Folklore as a special form of creation. (J. M. O'Hara, Çev.) Folklore Forum *13*(1): 1-21.

Kaplan, C. (1996). Traveling theorists: Cosmopolitan diasporas. *Questions of travel. postmodern discourses of displacement.* (C. Kaplan, Ed.) 101-142. Durham.

Koselleck, R. (1982). *Begriffsgeschichte* and social history. Economy and Society *11*(4): 409- 427. https://doi.org/10.1080/03085148200000015

Lukács, G. (1923). *Geschichte und Klassenbewußtsein: Studien über marxistische dialektik*. Malik-Verlag.

Lambert, G. (2006). *Who's afraid of Deleuze and Guattari?* Continuum International Publishing Group.

Lynch, R. A. (2010). Foucault's theory of power. *M. Foucault: Key concepts.* (D. Taylor, Ed.), 13-26. Acumen Publishing. https://doi.org/10.1017/UPO9781844654734.002

McDowell, J. H. (2021). Folk, folklore, folkloristics, folklorization: New world terministic screens. *Detmold, September 1969 Die Arbeitstagung der dgv im Rückblick International and comparative*

*perspectives on the worlds and words of Volkskunde* içinde. (H. Birkalan-Gedik, C. Cantauw, J. Carstensen, F. Schmoll & E. Timm, Eds.) 261-272 Waxmann.

Mills, M. (2020). Introduction: Defining and creating (A) New critical folklore studies. The Journal of American Folklore *133* (530): 383-391. https://doi.org/10.5406/jamerfolk.133.530.0383

Moser, J., Götz, I. & Ege, M. (Eds.) (2015). *Zur situation der Volkskunde 1945–1970. Orientierungen einer Wissenschaft zur Zeit des kalten Krieges*. Waxmann.

Neumann, B., Nünning, A. (Eds.). (2012). *Travelling concepts for the study of culture*. de Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110227628

Noyes, D. (2008). Humble theory. Journal of Folklore Research (Grand Theory Special Issue) *45*(1): 37-43.

Noyes, D. (2016). *Humble theory: Folklore's grasp on social life*. Indiana University Press.

Ortiz, F. (1940). Del fenómeno social de la transculturación y de su importancia en Cuba. Revista Bimestre Cubana *46*(2). http://ffo.cult.cu/wp-content/uploads/2020/08/Del_fenomeno_social_de_la_transculturacion.pdf

Otero, S. & Martinez-Rivera, M.A. 2021. Theorizing folklore from the margins: Critical and ethical approaches. Indiana University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv21hrhsh

Öztürkmen, A. (2005). Folklore on trial: Pertev Naili Boratav and the denationalization of Turkish Folklore. Journal of Folklore Research *42*(2): 185-216.

Perry, N. (1995). Travelling theory/nomadic theorizing. Organization *2*(1): 35-54. https://doi.org/10.1177/135050849521003

Powlison, P. (1972). The application of Propp's functional analysis to a Yagua folktale. The Journal of American Folklore *85*(335): 3-20. https://doi.org/10.2307/539124

Pratt, M. L. (1992). *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*. Routledge.

Propp, V. (1928). *Morfologiya skazki*. Academia.

Propp, V. (1958). *Morphology of the folktale.* (L. Scott, Çev). First English-Language Edition. Indiana University Press.

Propp, V. (1968). *Morphology of the folktale*. Second English-Language edition. Austin: Texas.

Rifat, M., & Rifat, S. (1985). *Masalın biçimbilimi*. İş Bankası Kültür.

Roth, K. (1998). Crossing boundaries: The translation and cultural adaptation of folk narratives. Fabula *39*(3-4): 243-255. https://doi.org/10.1515/fabl.1998.39.3-4.243

Said, E. W. (1983). Traveling theory. *The world, the text, and the critic* (E. W. Said, Ed.) 226-247 Cambridge, MA: Harvard University Press.

Said, E. W. (1994). Travelling theory reconsidered. *Critical reconstructions: The relationship of fiction and life* içinde (R. M. Polhemus & R B. Henkle, Eds.) 251-268. Stanford University Press.

Steiner, P. (1982). *The Prague school: Selected writings, 1929-1946*. University of Texas Press.

Welz, G. (2009). Multiple modernities: The transnationalization of cultures. *Transcultural English studies: Theories, fictions, realities* içinde. (F. Schulze-Engler & S. Helff, Eds.) ss: 37–58. Rodopi. https://doi.org/10.1163/9789042028845_003

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).